

SAINT SIMONE — PATRIARCHA SOCIALIZMU

(K 200. výročiu narodenia)

FRANTIŠEK ČERVEŇANSKÝ

Vznik marxistického učenia, ktoré v priebehu storočia nezvratne dokázalo svoju správnosť, vedeckosť a životaschopnosť, znamenal v dejinách medzinárodného revolučného robotníckeho hnutia kvalitatívny zvrat. Všetky predmarxistické „socialistické“ učenia odvádzali vo svojich konečných dôsledkoch proletariát od triedneho boja, nemohli viesť tento boj podľa vedecky presne vymedzených zásad a nemohli preto ani správne ukázať cestu k nastoleniu nového, lepšieho spoločenského poriadku. Z tohto dôvodu aj čo ako veľké a čo ako revolučné vystúpenia proletariátu proti utlačovateľom mali až do druhej polovice 19. storočia prevažne neorganizovaný a živelný charakter.

Príchod a vystúpenie Marxa a Engelsa znamenali v revolučnom hnutí proletariátu jeho prechod do novej kvality. Marx s Engelsom vystúpili s učením, ktoré jasne ukázalo proletariátu jeho vlastné postavenie v kapitalistickej spoločnosti, jeho silu i historické poslanie, ku ktorému ho predurčuje jeho miesto v kapitalistickej veľkovýrobe, t. j. miesto najdôležitejšej výrobnéj sily, bez ktorej je kapitalistická veľkovýroba nemysliteľná. Hlbokým štúdiom a vedeckou analýzou vnútornej ekonomickej a triednej podstaty kapitalizmu, s jeho triednymi protirečeniami a objektívne pôsobiacimi zákonitostami, dospeli k vedeckému objaveniu a zdôvodneniu podstaty ekonomického vykorisťovania proletariátu, ktoré spočíva v tom, že kapitalista si privlastňuje robotníkom vyrobenú nadhodnotu. Tento objav spolu s vysvetlením a vyložením materialistického chápania dejín podľa Engelsa spôsobil, „že socializmus sa stal vedou“.¹ Vznik marxizmu predstavuje jednu z najväčších a najvýznamnejších udalostí svetových dejín a spolu s revolučnou činnosťou oboch jeho zakladateľov znamenal definitívny prechod robotníckeho revolučného hnutia od živelnosti k uvedomelosti.

Skúmajúc podmienky vzniku vedeckého socializmu Engels konštatoval, že ak je novodobý socializmus podľa svojho obsahu predovšetkým plodom pozorovania jednak triednych protikladov panujúcich vo vtedajšej spoločnosti medzi majetnými a nemajetnými, medzi kapitalistami a námezdnými robotníkmi, jednak anarchie panujúcej vo výrobe, „podľa svojej teoretickej formy sa spočiatku javí ako ďalšie, vraj dôslednejšie rozvinutie zásad, ktoré hlásali veľkí francúzski osvietenci XVIII. storočia“. Ako každá nová teória musel aj socializmus nadviazať sprvoti na predchádzajúci myšlienkový materiál, čo ako hlboko bol zakorenený v materiálnych ekonomických faktoch.²

¹ K. Marx — Fr. Engels, *Vybrané spisy II*, Bratislava 1953, 121.

² Tamže, 103.

Znamená to teda, že zakladatelia vedeckého socializmu nepristupovali k tvorbe a výkladu svojho učenia z nejakých abstraktných a sektárskych pozícií, ale naopak, že sa plne opierali o reálnu skutočnosť, zhrňujúc dovtedajší obzor poznatkov predovšetkým spoločenských, ale aj prírodných vied, a obohaciac tieto poznatky novými prvkami odpovedali na otázky, „ktoré už nastolilo pokrokové myslenie ľudstva“.³ Podľa Lenina Marxovo učenie „vzniklo ako priame a bezprostredné pokračovanie učenia najväčších predstaviteľov filozofie, politickej ekonomie a socializmu“.⁴

Jedným z ideových prúdov 19. storočia, na ktoré Marx a Engels pri vypracovávaní svojho učenia nadviazali a z poznatkov ktorého pri budovaní vlastnej teórie vychádzali, bol aj utopický socializmus Saint Simonov, Fourierov a Owenov, ktorých socialistické a komunistické systémy „vynárajú sa v prvom nevyvinutom období boja medzi proletariátom a buržoáziou“.⁵

Utopický socializmus Saint Simonov, Fourierov a Owenov vznikol ako odraz narastania triednych rozporov po buržoázných revolúciách vo Francúzsku a Anglicku a vyjadroval súhrn najušľachtilejších snáh pokrokových mysliteľov vtedajšej doby o hmotné a duchovné povznesenie pracujúcich, ktorých búrlivý rozvoj kapitalistickej výroby, umožnený revolučným nastolením buržoázných výrobných vzťahov, uvrhol do veľkej biedy a chudoby.

V prvej polovici 19. storočia, t. j. v čase vystúpenia utopických socialistov Saint Simona, Charlesa Fouriera a Roberta Owena, kapitalizmus v Anglicku a vo Francúzsku bol už stabilizovaný. Odstránením prekážok predstavovaných absolutistickou monarchiou plne sa uvoľnila cesta kapitalistickému rozvoju. Priemyselná revolúcia spojená s nevídaným zavádzaním strojov do výrobného procesu pomáhala rýchlemu rastu veľkovýroby. Rozvoj priemyslu, obchodu a s tým spojený rozvoj veľkopodnikov zvyšoval počet pracujúcich zamestnaných vo veľkých závodoch a továrňach a viedol postupne k polarizácii a diferenciacii spoločnosti na dve základné protikladné triedy — proletariát a buržoáziu.

Paralelne s rozvojom veľkovýroby stúpalo i vykorisťovanie pracujúcich, čo zákonite spôsobilo celkové zhoršenie ich životných pomerov. Absolútna ľubovôľa kapitalistov v otázkach pracovných pomerov, najmä v otázke dĺžky pracovného času, nízke mzdy, stála hrozba nezamestnanosti ako aj široké zapájanie žien a detí do pracovného procesu a ich všestranné bezmedzné vykorisťovanie na jednej strane a hromadenie prepychu a bohatstva u malej skupiny kapitalistov, špekulantov a úžerníkov na druhej strane spôsobili, že rozpory kapitalistickej spoločnosti sa už značne vyhranili, že nadobudli značnej ostrosti, čo nevyhnutne viedlo k zosilneniu triedneho boja proletariátu proti buržoázii.

V daných pomeroch stalo sa každému jasným, že buržoáznymi ideológmi hlásané a idealizované zriadenie „slobody, rovnosti a bratstva“ ani minimálne nezodpovedá skutočnosti, že heslá proti feudalizmu bojujúcej buržoázie o slobode, rovnosti a bratstve sú iba prázdnymi fikciami, ktoré zastierajú neobmedzené panstvo buržoázie a vykorisťovanie pracujúcich.

Mnohí myslitelia vtedajšej doby si začali uvedomovať, že buržoázna revolúcia nepriviedla k vláde „rozum, spravodlivosť a všeobecné blaho“, ako to očakávali, že nevyriešila, ale naopak ešte viac prehĺbila najpálčivejší problém vtedajšej spoločnosti —

³ V. I. Lenin, *Spisy* 19, Bratislava 1958, 11.

⁴ Tamže, 11.

⁵ K. Marx — Fr. Engels, *Vybrané spisy* I, Bratislava 1952, 50.

strašnú biedu najnižších vrstiev. Preto v hlavách pokrokových mysliteľov začali sa rodiť plány, hľadať a ukázať ľudstvu novú lepšiu cestu, po ktorej by sa dostalo k ideálnemu spoločenskému usporiadaniu.

Výrazom týchto ušľachtilých snáh bolo i vystúpenie utopických socialistov 19. storočia, medzi ktorými významné miesto patrí Saint Simonovi, ktorého 200. výročie narodenia tohto roku spomíname.

*

Claude Henri de Rouvroy gróf de Saint Simone sa narodil 17. októbra 1760 v Paríži. Pochádzal z jedného z najbohatších aristokratických rodov, ktorý odvodzoval svoj pôvod až od Karola Veľkého. Strýkom Saint Simona bol slávny štátnik vojvoda de Saint Simone. Bohatý pôvod a tým i všestranné materiálne zabezpečenie umožnili, že mladý Saint Simone mal ideálne podmienky pre intelektuálny rozvoj. Učili a vychovávali ho najvýznamnejší vedci a myslitelia Francúzska, medzi nimi aj vynikajúci francúzsky vedec, encyklopedista D'Alambert. Tieto okolnosti spolu s vášnivou túžbou po poznaní, vyniknutí a vytvorení niečoho veľkého, otvorili Saint Simonovi cestu k plnému rozvinutiu vrodenej duševných schopností a talentu, takže Saint Simone bol na vrchole svojej tvorivej činnosti spolu s Heglom považovaný za najuniverzálnejšieho ducha svojej doby.⁶

Už ako 17 ročný v duchu rodinnej tradície vstúpil Saint Simone do armády a zúčastnil sa ako dobrovoľník oslobodzovacieho boja severoamerických kolónií proti anglickej nadvláde. Priama účasť v bojoch Američanov za slobodu a poznanie tam sa vytvorivšieho demokratického systému veľmi ovplyvnili formovanie jeho politických náhľadov. Veľký dojem urobil na Saint Simona najmä hospodársky rozkvet Ameriky, ktorý v nej nasledoval po vybojovaní nezávislosti. Saint Simone si začal uvedomovať, že hospodársky rozkvet môže nastať iba v štáte politicky dobre usporiadanom, že politika a hospodárstvo spolu tesne súvisia, že hospodárske reformy sú nerozlučne spojené so spoločenskými a politickými reformami. Vplyv tohto poznania prejavil sa u Saint Simona už v prvých mesiacoch Veľkej francúzskej revolúcie, keď vystúpil s propagáciou princípov slobody, bratstva a rovnoprávnosti občanov. Vyzval francúzske Národné zhromaždenie, aby zrušilo všetky základné privilégia šľachty a duchovenstva a sám išiel v tomto smere príkladom. „Vzdal sa šľachtického titulu a prijal občianske meno Claude Henri Bonhomme (20. septembra 1790). Urobil tak omnoho skôr, ako konvent v roku 1793 prijal zákon, ktorý pripúšťal zmeny mena. „Občan Bonhomme“ sa uvolil vyplácať penziu jednej vdove, ktorej synovec Zéphyr Lebras bol zavraždený „pre vec slobody“. Občan Bonhomme sa vzdal tiež všetkých vojenských hodností a vyznamenaní, aby tým demonštroval, že „všetci občania si majú byť rovní“.⁷ Neskoršie však prežil Saint Simone z revolúcie a jej výsledkov trpké sklamanie, a to i osobné. V období teroru (jakobínskej diktatúry) bol na niekoľko mesiacov uvrhnutý do žalára. Saint Simone spoznal, že revolúcia nevyriešila základné protiklady a problémy spoločenského zriadenia Francúzska, že neuláhčila postavenie pracujúcich, že spravodlivé riešenie osudu „najpočetnejšej a najbiednejšej triedy“ zostáva i naďalej najakútnejším spoločenským problémom. A práve vyriešeniu tohto problému venoval Saint Simone väčšiu časť svojho života i väčšinu svojich početných literárnych prác. Je to práve myšlienka starostlivosti a zlepšenia osudu pracujúcich, ktorá sa ako červená niť

⁶ K. Marx — Fr. Engels, *Vybrané syisy II*, 118.

⁷ J. Vozka, *Henri de Saint Simone, Výbor z diela*, Praha 1949; úvodná stať, 13.

vinie celou literárnou i praktickou činnosťou Saint Simona, i keď nemožno zabúdať na to, že Saint Simone sa usiloval o pozdvihnutie nielen tejto spoločenskej vrstvy, ale i spoločnosti ako celku, v čom sa zhodoval s ostatnými utopistami, ktorí mysleli, že je reálne oslobodiť naraz celé ľudstvo.

Jeho literárno-vedecká činnosť má — možno povedať — univerzálnu-spoločenskú charakter a zameranie. Napriek tomu, že začal písať v pomerne vysokom veku, mal 43 rokov, je veľmi rozsiahla a dotýka sa najširšieho okruhu spoločenských otázok. Predsa však možno v nej vidieť určitú jednoznačnosť a cieľavedomosť, zameranú na dosiahnutie vytýčeného cieľa. Saint Simone bol totiž presvedčený, že základom každého spoločenského zriadenia je určitý filozofický systém, ktorý hrá determinujúcu úlohu v pomere k rozvoju ľudskej spoločnosti, ekonomickému a politickému pretváraniu spoločenského usporiadania. Keďže existujúce spoločenské zriadenie bolo podľa jeho mienky zlé a nevyhovujúce, vytýčil si ako hlavnú svoju úlohu vytvoriť novú filozofiu, „schopnú reorganizovať spoločnosť na nových základoch“.⁸ Preto sú i jeho literárno-vedecké práce zamerané v podstate týmto smerom. Saint Simone sa domnieval, že zámena jedného filozofického systému druhým je zákonitým procesom, čím dospel k určitej neucelenej predstave o zákonitostiach spoločenského vývinu. Bol presvedčený, že vývoj ľudstva stále napreduje, že každé nové zriadenie predstavuje oproti predchádzajúcemu zriadeniu progresívny krok.

Pokiaľ však ide o jeho názory na charakter a príčiny tohto rozvoja, pridržiaval sa Saint Simone idealistickej koncepcie francúzskych osvietenecov 18. storočia a v súhlase s nimi za hlavných činiteľov určujúcich a podmieňujúcich rozvoj spoločnosti považoval pokrok filozofického myslenia, rozumu, vedy a morálky, v dôsledku čoho každý prevrat v ekonomickom a politickom živote spoločnosti označoval za nevyhnutný dôsledok prevratu vo filozofických názoroch spoločnosti. Progresívny charakter však podľa Saint Simona nemusí mať každý spoločenský prevrat, nech by bol čo ako významný, ale iba prevrat spôsobený nástupom pokrokových myšlienok, pretože „prevraty v štátoch, ak sú spôsobené myšlienkovým pokrokom, zavádzajú lepšie spoločenské poriadok“.⁹ Z tohto stanoviska skúma a analyzuje Saint Simone aj dejiny ľudstva a stanovuje určité etapy histórie spoločnosti a spoločenského vývoja, pričom za hlavnú príčinu a zároveň i znak tej-ktorej etapy uvádza existenciu, resp. prevahu určitého filozofického systému a „prechod od jedného systému k druhému je spojený s menami géniov — tvorcov systémov: takí sú — Sokrates, Kristus, Saint Simone“.¹⁰

I keď v názoroch na dejiny ľudskej spoločnosti a hybné sily spoločenského vývoja zostáva Saint Simone vcelku na idealistických pozíciách, treba poznamenať, že v súvislosti s touto otázkou vyslovuje celý rad geniálnych dohadov, ktoré ho značne priblížili až k správne materialistickému chápaniu historického procesu.

Ako už bolo spomínané, Saint Simone chápal a uznával objektívnu pokrokovosť nového spoločenského zriadenia v porovnaní s predchádzajúcim, lebo bol presvedčený, že spoločnosť sa neustále mení a vyvíja v dôsledku vývoja, zdokonaľovania a pokroku intelektuálneho, filozofického, rozvojom ľudského rozumu. Preto tiež nesúhlasil s Rousseovým idealizovaním dávneho patriarchálneho zriadenia, tzv. prirodzeného stavu ľudstva, ktorý Rousseau zobrazil ako dávnominulý „zlatý vek“ ľudstva, keď sa ľudia harmonicky duševne i fyzicky rozvíjali, boli zdraví, šťastní a boli vzájomne spojení putami

⁸ A. R. Ioannisjan, *Šarl Furje*, Moskva 1958, 15.

⁹ Henri de Saint Simone, *Výbor z diela*, Praha 1949, 87.

¹⁰ V. P. Volgin, *Sociálne učenie ranného sen-simonizmu*. Úvodná stať k Izloženíju učeníja Sen-Simona, Moskva—Leningrad 1947, 12.

lásky a priateľstva. Saint Simone naopak tvrdil, že „zlatý vek“ nie je minulosťou, ale budúcnosťou ľudstva. „Fantázia básnikov vykúzlila zlatý vek v kolíske ľudstva, dokiaľ bolo nevedomé a nevzdelané. Lenže tam sa mal skôr klásť vek železný. Zlatý vek ľudstva nie je totiž už za nami, ale naopak pred nami: spočíva v zavedení lepšieho spoločenského poriadku. Naši predchodcovia ho nezažili, ale naši potomci ho raz dosiahnu. A našou povinnosťou je raziť im k nemu cestu.“¹¹ Sám Saint Simone sa pritom považoval za toho, ktorý má ľudstvu cestu k lepšiemu spoločenskému poriadku ukázať, a to tým, že ako základ tohto poriadku vytvorí ucelený filozofický systém. V tomto smere, t. j. v hľadaní a ukazovaní novej lepšej budúcnosti, vyjadroval Saint Simone plne túžby najnižších spoločenských vrstiev, teda predovšetkým početne rastúceho vykorisťovaného proletariátu.

Skutočnosť, že Saint Simone uznával objektívnu historickú nevyhnutnosť príchodu nového a lepšieho spoločenského zriadenia spolu s tým, že si už uvedomoval tesnú súvislosť medzi hospodárskym a politickým zriadením, dáva podklad k tomu, že Saint Simone býva označovaný za priekopníka materialistického názoru na dejiny. A právom. Napriek jeho celkovej idealistickej koncepcii výkladu dejinného vývoja objavujú sa uňho mnohé ďalšie skvelé myšlienky, ktoré i keď v nedokonalaj a často utopickej forme viedli vo svojich dôsledkoch k materialistickému chápaniu dejín.

Značná časť týchto myšlienok je venovaná skutočnému významu vlastníctva výrobných prostriedkov a jeho prechodu z rúk jednej triedy do rúk druhej triedy. Saint Simone bol toho názoru, že „spoločenský poriadok sa nemôže zmeniť bez zmeny systému vlastníckeho“.¹² Zmena vlastníckeho systému, konkrétne prechod vlastníctva z rúk jednej triedy do rúk druhej triedy, je vždy spojená s ostrým bojom, keďže „odpor majetných vrstiev nemôže byť zlomený, ak sa neozbroja nemajetné triedy“.¹³ Toto hľadisko snaží sa potom Saint Simone uplatňovať aj pri rozbere dejinného vývoja Francúzska, ktorý charakterizuje ako stály mocenský zápas dvoch hlavných spoločenských tried, a to na jednej strane feudálov a na druhej strane nových sociálnych vrstiev, predovšetkým buržoázie, do rúk ktorej prechádza postupne vlastníctvo výrobných prostriedkov. Prechod výrobných prostriedkov do rúk buržoázie bol podľa Saint Simona spôsobený ekonomickým rozvojom spoločnosti a nevyhnutne so sebou priniesol i zmenu v jej politických vzťahoch. K tomuto záveru došiel Saint Simone na základe poznania závislosti politickej moci od moci hospodárskej. Bol presvedčený, že politická moc vo Francúzsku úplne „prejde do rúk tých, ktorí majú už v rukách takmer všetku sociálnu moc, ktorí majú v rukách stále moc hmotnú, ktorí tvoria moc peňažnú a ktorí neustále zväčšujú moc duchovnú“.¹⁴ Hospodársku moc, vlastnícke pomery pokladal Saint Simone za základ celej spoločnosti a zákony upravujúce formu vlastníctva považoval z hľadiska ich významu a vplyvu na postavenie národov za dôležitejšie ako zákony upravujúce ostatné základné otázky usporiadania, organizácie a výkonu štátnej moci v štáte. Tento názor je jasne vyjadrený aj v projekte ideálneho, utopického spoločenského zriadenia, ktorý Saint Simone vypracoval. Za najdôležitejšiu otázku označuje tu Saint Simone otázku vlastníckych vzťahov, resp. jej zákonnú úpravu.

Rozvíjajúc svoje názory na vlastníctvo a jeho spoločenský význam sformuloval

¹¹ Henri de Saint Simone, c. d., 126.

¹² Tamže, 123.

¹³ Tamže, 123.

¹⁴ Tamže, 57.

Saint Simone celý rad téz, ktoré, i keď len v zárodočnej forme, obsahujú cennú myšlienku, že „ekonomické postavenie je základom politických inštitúcií“.¹⁵

V súvislosti s rozborom inštitúcie vlastníctva a skúmaním procesu jeho prechádzania z rúk jedných tried do rúk druhých tried sa Saint Simone nemohol nedotknúť otázok tried a triednej štruktúry vtedajšej spoločnosti ako aj z toho vyplývajúcej otázky triedneho boja v spoločnosti. V tejto oblasti vyslovil vo svojich skorších prácach revolučné a nanajvýš pokrokové názory, od ktorých však neskoršie upustil, a to v dôsledku objektívnej nemožnosti spoznania námezdného vykorisťovania a tým i nepochopenia podstaty triednych protirečení.

Ako uvádza Engels, Saint Simone už vo svojich *Ženevských listoch* poznamenáva, že vláda teroru (myslí sa obdobie jakobínskej diktatúry v priebehu francúzskej buržoáznej revolúcie — F. Č.) bola vládou nemajetných mäs“.¹⁶ Zdôrazňujúc skutočný význam tejto myšlienky Engels napísal: „Pochopiť, že francúzska revolúcia bola triednym bojom, a to nielen medzi šľachtou a buržoáziou, ale medzi šľachtou, buržoáziou a nemajetnými — to bolo roku 1802 mimoriadne geniálnym objavom.“¹⁷ V súlade s týmito revolučnými a pokrokovými názormi na triedne boje podáva v tejto dobe Saint Simone aj zodpovedajúcu charakteristiku rozdelenia spoločnosti. Podľa neho vtedajšia spoločnosť pozostávala z troch tried, a to 1. z triedy vedcov, umeleckých pracovníkov a všetkých tých, ktorí uznávajú liberálne myšlienky; 2. z triedy vlastníkov s výnimkou ľudí zahrnutých do prvej triedy a 3. z triedy nemajetných. V podstate teda Saint Simone správne diferencoval spoločnosť na dve základné skupiny — majetných a nemajetných. Vo svojich neskorších prácach však toto delenie opúšťa a mení, rozdeľujúc celú spoločnosť na dve triedy, a to triedu „parazitov, príživníkov“ a triedu priemyselníkov alebo výrobcov, ktorú tiež nazýva niekedy triedou pracujúcou. Paraziti to sú tí, ktorí nie sú zapojení do výroby, t. j. šľachtici, vojaci, rentieri, štátni úradníci a právnici v službách parazitnej triedy. Táto spoločenská trieda tvorí menšinu a proti nej stavia Saint Simone spoločenskú väčšinu, ktorú predstavuje trieda priemyselníkov, výrobcov, kam podľa jeho mienky patria všetci tí, ktorí sa zaoberajú výrobou materiálnych statkov „roľníci, priemyselníci, obchodníci, bankári a všetci úradníci a robotníci, ktorých zamestnávajú“.¹⁸ Pokiaľ ide o postoj Saint Simona k týmto triedam, stál jednoznačne na strane výrobcov, o ktorých predpokladal, že budú tvoriť základ ideálneho spoločenského usporiadania, ktorého zásady vypracoval. Triedu parazitov označoval za spoločenské zlo a svoj postoj k nej najlepšie vyjadril vo svojej známej parabole, keď napísal, že „strata kráľovho brata, vojvodu z Angoulême, vojvodu z Orléansu, vojvodu z Bourbonu, vojvodkyne z Angoulême, vojvodkyne z Berry, vojvodkyne z Orléansu, vojvodkyne z Bourbonu a Mademoiselle de Condé a súčasná strata všetkých vysokých úradníkov kráľovského dvora, všetkých ministrov, všetkých štátnych radcov, všetkých zpravodajcov štátnej rady, všetkých maršáľkov, všetkých kardinálov, arcibiskupov, biskupov, generálnych vikárov a kanonikov, všetkých prefektov a podprefektov, všetkých úradníkov v ministerstvách, všetkých sudcov a okrem toho desaťtisíc bohatých statkárov, ktorí žijú ako šľachtici, by Francúzov iste zarmútila, pretože sú to dobrí ľudia a pretože by nemohli zniesť bez pohnutia náhlu stratu takého veľkého počtu svojich krajanov. Ale táto strata tridsať tisíc jednotlivcov, ktorí sú pokladaní za najdôležitejších v štáte, by im spôsobila zármutok len z dôvodov citových, pretože

¹⁵ K. Marx — Fr. Engels, *Vybrané spisy II*, Bratislava 1953, 109.

¹⁶ Tamže, 109.

¹⁷ Tamže, 109.

¹⁸ Henri de Saint Simone, c. d., 47.

by tá strata nebola pre štát žiadnou politickou katastrofou.¹⁹ Táto strata by nebola pre štát žiadnou politickou katastrofou najmä preto, že nimi uprázdnené miesta by bolo veľmi ľahké obsadiť inými ľuďmi. Trieda parazitov podľa Saint Simona ničím neprispieva k zvýšeniu blahobytu Francúzska. Blahobyť Francúzska sa môže zvýšiť len pomocou vied, umení a výroby, a paraziti, nielenže tomuto rozvoju neprispievajú, ale naopak iba mu škodia, „pretože sa iba snažia udržať si i naďalej svoju moc, ktorú dosiaľ majú, vymýšľaním teórií o konkrétnych znalostiach“.²⁰

Negatívny postoj Saint Simona k parazitnej triede na jednej strane a jeho sympatia k vedcom, umelcom a výrobcom na druhej strane pramenil z jeho názoru na francúzsku buržoázu revolúciu a jej výsledky. Revolúcia, i keď rozbila starý feudálno-teologický systém, nepreniesla moc úplne do rúk priemyselníkov a vedcov, ale ju čiastočne ponechala i v rukách parazitov. Saint Simone však videl práve vo výrobcach, teda prakticky v buržoázii tú spoločenskú silu, ktorá je schopná doviesť revolúciu do konca a vytvoriť nové sociálne zriadenie, ktorému by stála na čele. Bola to buržoázia, ktorá po revolúcii rozvinula priemyselnú výrobu nevídaným tempom a ktorá v danom období ešte objektívne a progresívne pomáhala rozvoju výrobných síl. Ak uvážime, že Saint Simone si vytýčil za cieľ predovšetkým zlepšenie hmotného postavenia najnižších spoločenských vrstiev, ktoré je uskutočniteľné iba v podmienkach ďalšieho rozvíjania výroby, ľahšie pochopíme jednoznačnú orientáciu Saint Simona na buržoáziu, napriek tomu, že sám bol šľachticom, a pochopíme i to, prečo staval proti šľachte, v ktorej videl retardačnú silu, celú ostatnú spoločnosť. Saint Simone teda do určitej miery správne pochopil dočasne pokrokovú úlohu buržoázie ako nositeľky nových výrobných vzťahov a správne videl spoločný záujem buržoázie a proletariátu na dôslednom likvidovaní vplyvu šľachty na politický život v štáte. Z týchto dôvodov zaradovoval buržoáziu a proletariát do jednej triedy, ktorá podľa jeho mienky tvorí základ spoločnosti. Na druhej strane však ešte nevidel a objektívne ani nemohol vidieť rodiaci sa antagonizistický rozpor vo vnútri samotnej triedy výrobcov, t. j. antagonizistický rozpor medzi buržoáziou a proletariátom. Jedine týmito skutočnosťami možno si vysvetliť jeho orientovanie sa na triedu výrobcov a jej obsahové vymedzenie.

Trieda priemyselníkov (pracujúcich, výrobcov) je podľa Saint Simona „zo všetkých najdôležitejšia, pretože sa môže obísť bez všetkých ostatných tried, kdežto žiadna iná trieda sa nemôže obísť bez nej; pretože existuje svojimi vlastnými silami, svojou vlastnou prácou. Ostatné triedy musia pracovať pre ňu, pretože sú jej produktami a pretože ona umožňuje ich existenciu, skrátka preto, že výroba je základom všetkého a všetko sa musí robiť len pre ňu.“²¹ Keďže táto trieda nemá politickú moc a je utláčaná, musí sa spoločnosť, ak má kráčať dopredu, reorganizovať na nových základoch, ktoré Saint Simon spolu s prostriedkami na ich dosiahnutie podrobne rozpracováva.

V novom spoločenskom usporiadaní musí podľa Saint Simona zaujať prvé miesto trieda pracujúcich, predovšetkým továrnici, obchodníci a bankári, ktorí sú najvýznamnejšími predstaviteľmi priemyselníkov a ktorí „sa mali premeniť na akýsi druh verejných úradníkov, na dôverníkov spoločnosti, ale voči robotníkom by si predsa museli podržať nadriadené a i hospodársky privilegované postavenie“.²² Osobitne veľký význam Saint Simone pripisoval činnosti bankárov. Existencia a činnosť bankárov podľa jeho mienky spôsobili, „že vrstva pracujúcich začala mať ďaleko väčšiu moc po stránke

¹⁹ Tamže, 47—48.

²⁰ Tamže, 48.

²¹ Tamže, 59.

²² K. Marx — Fr. Engels, *Vybrané spisy II*, 108.

finančnej ako všetky ostatné triedy dohromady a dokonca ďaleko väčšiu ako samotná vláda".²³ Sú to potom preto bankári, ktorí majú predovšetkým stáť na čele spoločenskej výroby a pomocou úveru regulovať jej celkovú produkciu. Prechodu hospodárskej moci do rúk pracujúcich musí zodpovedať i prechod duchovnej a politickej moci do jej rúk. Duchovná moc musí prejsť z rúk duchovenstva do rúk vedcov a svetská moc z rúk šlachty do rúk priemyselníkov. „Pracujúci budú prvou spoločenskou triedou. Najväčnejší z nich sa ujmú bezplatne správy štátnych financií; oni stanovia, aké poradie budú zastávať navzájom ostatné vrstvy. Každý z nich určia také miesto, ktoré bude zodpovedať službám, ktoré ona preukáže výrobe.“²⁴ Saint Simone sa domnieval, že iba dosiahnutie takéhoto stavu bude konečným zavŕšením revolúcie, že „až sa dosiahne tento výsledok, bude zaručený pokoj, všeobecný blahobyt čo možno najrýchlejšie stúpne a spoločnosť sa bude tešiť všetkému osobnému i kolektívnemu šťastiu, na ktoré si môže človek činiť nárok“.²⁵

Dosiahnutie takéhoto stavu by podľa mienky Saint Simona viedlo k odstráneniu doterajšieho základného delenia spoločnosti na vládnúcich a ovládaných, čo by malo zároveň za následok i zmenu poslania štátnej moci.

Pokiaľ sa spoločnosť delí na skupinu vládnúcich a ovládaných, musí sa menšina organizovať vojensky, aby urvala zákonodarnú moc, aby si mohla dávať také zákony, ktoré by jej dali všetku moc, aby mohla držať väčšinu v područí a aby mohla na národ vykonávať silný tlak. V novom spoločenskom zriadení vojenská a násilná stránka činnosti štátnej moci ustúpi činnosti správnej a riadiacej, pretože „vzdelaná spoločnosť potrebuje byť len spravovaná.“²⁶ Funkcia štátu, ktorej obsahom je udržiavanie poriadku, bude v novom zriadení obmedzená na minimum, pretože „aby bol udržaný poriadok, musí mať vláda neobyčajne veľký správny aparát, ale len vtedy, ak sa spoločenské zriadenie nesnaží o uskutočnenie spoločného blahobytu, pretože len vtedy nutno pokladať masu za nepriateľa vládnúceho poriadku. Keď však každý jasne vidí pred sebou svoj cieľ, to jest zlepšenie, ku ktorému sa smeruje, a keď zisťuje, že sa tomuto cieľu skutočne približujeme, predstavuje masa obyvateľstva akúsi pasívnu silu, ktorá je takmer sama schopná, aby udržala na uzde spoločenskú menšinu.“²⁷

Táto myšlienka Saint Simona je vysoko pokroková a predvídavá a jasne sa z nej črtá jedna zo základných marxistických poučiek o podmienenosti sily štátu od jeho podpory obyvateľstvom, ako aj nejasný náčrt budúceho postupného odumierania potlačovateľskej funkcie štátu a jej nahradenia funkciou riadenia výroby.

Úlohy štátu v ideálnom spoločenskom zriadení nadobudnú teda charakter administratívneho riadenia výroby, ktorá bude usmerňovaná na základe plánovania a za predpokladu všeobecnej pracovnej povinnosti za jediným účelom — zvýšiť blahobyt celej spoločnosti a zaistiť pre každého jej člena maximum šťastia. Podľa Marxa Saint Simone v otázkach osudu politickej moci v budúcnosti sa priblížil k správne mu pochopeniu, že v podmienkach spravodlivého sociálneho zriadenia „treba politickú vládu nad ľuďmi premeniť na správu vecí a na vedenie výrobných procesov“.²⁸

Takéto boli v stručnosti návrhy Saint Simona na vnútornú spoločenskú organizáciu a usporiadanie „priemyslového“ zriadenia.

²³ Henri de Saint Simone, c. d., 64.

²⁴ Tamže, 66.

²⁵ Tamže, 66.

²⁶ Tamže, 67.

²⁷ Tamže, 46.

²⁸ K. Marx — Fr. Engels, *Vybrané spisy II*, 108.

Pokiaľ ide o organizáciu politickej moci, Saint Simone si predstavoval budúci štát ako dedičnú monarchiu, v ktorej kráľovská moc zaujíma „nadstranícke“ postavenie v pomere k mociam ostatným. V návrhoch na najlepšiu formu štátneho zriadenia, presnejšie formy štátu, navrhuje Saint Simone vytvoriť tri moci: 1. moc všeobecného záujmu, ktorá by mala prerokovávať každé chystané opatrenie z hľadiska celospoločenských záujmov; 2. moc záujmov jednotlivca alebo miestnu moc, ktorá prerokováva veci z hľadiska ich prospechu jednotlivcom, ktorí vo svojom súhrne tvoria národ. Každá z oboch týchto mocí musí mať podľa Saint Simona právo zákonodarnej iniciatívy. Každé zákonné opatrenie bude vďaka existencii oboch spomínaných mocí preskúmané tak z hľadiska celospoločenského ako aj z hľadiska individuálnych záujmov, čím sa dosiahne to, že sa budú vydávať iba dobré a rozumné, logicky zdôvodnené a spoločensky prospešné opatrenia.

V záujme udržiavania rovnováhy medzi oboma mocami, ktorá je základom štátneho zriadenia, je podľa mienky Saint Simona „nevyhnutné, aby bola organizovaná ešte tretia moc, ktorú môžeme nazvať mocou vyrovnávacou, aby udržiavala rovnováhu medzi dvoma prvými mocami a aby ich udržiavala v ich správnych medziach“.²⁹

Vyrovnávacej moci dáva Saint Simone právo preskúmať otázky týkajúce sa všeobecného prospechu, po ich prerokovaní v oboch predchádzajúcich, napravovať chyby a omyly, zamietat zákony, pokiaľ ich uzná za zlé a navrhovať iné zákony, ktoré však musia byť predložené dvom prvým mociam na preskúmanie prv, ako by boli schválené.

Saint Simone sa domnieval, že takéto zriadenie existuje v Anglicku a že práve vďaka tomuto zriadeniu stali sa Angličania „národom slobodným a najmocnejším z európskych národov“.³⁰ Konfrontujúc svoje zásady ideálneho usporiadania formy organizácie štátnej moci a jej realizácie označuje Saint Simone postavenie anglického kráľa ako moc všeobecného záujmu. Anglický kráľ je nositeľom výkonnej moci, čím je najlepšie zaistená jednota vo vykonávaní zákonov. Miestnu moc, alebo moc individuálnych záujmov reprezentuje v Anglicku snemovňa poslancov, ktorá má právo zákonodarnej iniciatívy a právo zamietat zákony, ktoré sa jej zdajú byť nevhodné. Spolupráca kráľa a snemovne poslancov pri vypracovávaní zákonov má za následok, že nemôže byť prijaté žiadne opatrenie, ktoré by nebolo výrazom jednoty záujmu všeobecného a záujmu jednotlivcov. V záujme zachovania rovnováhy medzi kráľom a snemovňou poslancov, z obavy pred možnosťou ovplyvňovania snemovne kráľom a naopak ako i z obavy pred možnosťami omylu oboch mocí vo veciach prospechu národa alebo jednotlivcov bola vytvorená snemovňa lordov, ktorá reprezentuje tzv. moc vyrovnávaciu.

Zriadenie, resp. existenciu vyrovnávacej moci považuje Saint Simone za nevyhnutné, pretože „ak by bola porušená rovnováha a kráľ by zvíťazil nad snemovňou poslancov, alebo naopak poslanecká snemovňa nad kráľom, štát by sa stal despoticou monarchiou alebo ľudovou republikou“.³¹ Obidve tieto formy štátu sú však podľa názoru Saint Simona nevyhovujúce a ich zriadenie by malo za následok veľké škody.

Z načrtnutého súhrnu názorov na otázku politickej organizácie budúcej spoločnosti vidieť, že Saint Simone v podstate navrhoval dvojkomorový parlament ako orgán moci zákonodarnej a inštitúciu kráľovskej moci ako najvyššieho nositeľa moci výkonnej, pričom však kráľovskú moc delil medzi kráľa a radu ministrov. Významné miesto pripisoval Saint Simone najmä moci kráľovskej, ktorú považoval za nadstranícku a nezaujatú, lebo kráľ podľa Saint Simona „nemôže mať pri rozhodovaní iné hľadiská

²⁹ Henri de Saint Simone, c. d., 97.

³⁰ Tamže, 97.

³¹ Tamže, 99.

ako hľadiská všeobecné a iné záujmy ako záujmy všeobecné“.³² Práve preto Saint Simone veril, že hlavným prostriedkom na uskutočnenie ním navrhovaných spoločenských premien bude kráľovská moc, ktorá prizve k účasti na vláde miesto šľachty a duchovenstva najvýznamnejších predstaviteľov triedy výrobcov, predovšetkým priemyselníkov a vedcov, ktorí by pomáhali kráľovi vládnuť. Z toho dôvodu Saint Simon okrem už uvádzaných orgánov politickej organizácie priemyselného zriadenia navrhuje vytvoriť ešte radu vedcov, ktorá by kráľovi iniciatívne vypracovávala návrhy na najpotrebnejšie sociálne opatrenia a radu priemyselníkov, ktorá by bola kompetentná predovšetkým v otázkach finančných a pozostávala by z najvýznamnejších zástupcov priemyslu, obchodu a bankovníctva.

Saint Simone pevne veril, že zavedenie nového, ním navrhovaného ideálneho „priemyslového systému“, navždy vyvedie spoločnosť z biedy a nedostatkov a že tiež natrvalo odstráni a vyrieši najpálčivejší sociálny problém jeho čias — „problém chudobnej triedy“.

Aké boli podľa Saint Simona prostriedky a možnosti, ktoré by priviedli ľudstvo k nastoleniu „priemyslového zriadenia“?

Treba zdôrazniť, že v odpovediach na túto otázku Saint Simone rozhodne zavrhoval cestu triedneho násillia, triedneho boja a revolúcie. I keď bol presvedčený, že majetné triedy sa nevzdajú svojho mocenského postavenia v prospech „triedy pracujúcej“ dobrovoľne, „nechcel hlásať ani vzburu ani povstanie“,³³ ale naopak jeho plány prechodu k novému spoločenskému zriadeniu boli budované na princípe pokojného riešenia všetkých sociálnych protirečení a pokojnej spolupráce a solidarity všetkých spoločenských tried.³⁴ Saint Simone sa násillia obával, lebo bol presvedčený, že ono všetko prevracia a ničí,³⁵ a pre účely reorganizácie spoločnosti na nových základoch sa nehodí. Hlavným prostriedkom pretvorenia spoločnosti je podľa jeho mienky hlásanie novej morálky, nového kresťanstva, ktorého zásady vypracoval. Zásada, že „ľudia sa musia chovať k sebe ako bratia, obsahuje podľa jeho mienky všetko, čo je v kresťanskom náboženstve božského a z nej treba odvodiť všetky ostatné zásady. Z toho vychádzajúci musí si spoločnosť určiť za cieľ svojho úsillia i snaženia, „aby bol čo najrýchlejšie a najpodstatnejšie zlepšený duchovný život najväčšej triedy“.³⁶ Staré kresťanské náboženstvo sa už prežilo, treba ho preto reorganizovať. A práve toto nové reorganizované kresťanstvo musí založiť a založí podľa názoru Saint Simona všetky svetské i duchovné inštitúcie na zásade bratstva medzi ľuďmi. „Bude viesť všetky inštitúcie, nech už sú akékoľvek k jednému cieľu — k zväčšeniu blahobytu najchudobnejšej triedy.“³⁷

Podrobne rozvádzajúc zásady nového kresťanstva Saint Simone dúfal, že na ich realizovanie v živote stačí, aby boli pochopené najosvietenejšími časťami spoločnosti, predovšetkým majetnými triedami a panovníkmi. Veril, že „osvietení monarchovia Európy zoznámia sa s jeho návrhmi budú nadšení snahou ich okamžitého uskutočnenia a spolupráce v mene skutočnej kresťanskej morálky, zaväzujúcej sa starať o ne-

³² Tamže, 98.

³³ Tamže, 60

³⁴ Na túto jeho myšlienku nadväzovali mnohí z jeho žiakov a nasledovníkov, predovšetkým Comte, ktorý sa podľa vzoru svojho učiteľa usiloval o vytvorenie systému „pozitívnej politiky“ spočívajúcej v podstate na ideí solidárnosti všetkých tried a triedneho zmieru.

³⁵ Henri de Saint Simone, c. d., 61.

³⁶ Tamže, 130.

³⁷ Tamže, 131.

majetných a „porobenú triedu chudobných“, o mierny prechod od feudálneho systému k „priemyslovému“.³⁸ Sám Saint Simone si, pravda, namýšľal, že je to on, ktorý je predurčený a vyvolený bohom, aby ukázal ľudstvu budúcnosť, že vykonáva „božské poslanie tým, že ukazuje národom a panovníkom pravý zmysel kresťanstva“.³⁹ Veril v presvedčivú účinnosť svojho nového kresťanstva a domnieval sa, že panovníci, ktorým svoje návrhy adresoval, budú ich pomocou reforiem zhora realizovať. Ukájajúc sa touto nádejou v závere svojho spisu o novom kresťanstve obrátil sa priamo na panovníkov s touto výzvou: „Počujte hlas boží, ktorý k vám hovorí mojimi ústami. Staňte sa opäť dobrými kresťanmi, prestaňte pokladať za hlavnú svoju oporu žoldnierske armády, šľachtu, kacírske kňazstvo a zvrátených sudcov. Súc zjednotení v mene kresťanstva, snažte sa konať všetky povinnosti, ktoré toto ukladá všetkým vládnúcim. Spomeňte si, že im ukladá, aby využívali všetky svoje sily na to, aby zlepšili čo možno najrychlejšie blahobyť chudobnej triedy.“⁴⁰

Tieto záverečné slová Saint Simonovho *Nového kresťanstva* ukazujú na jednej strane jeho obmedzenosť v otázkach možností a prostriedkov reorganizácie spoločnosti, na druhej strane bola to práve táto výzva ako i celá práca *Nové kresťanstvo*, ktorá predstavuje dôležitý moment z hľadiska hodnotenia celkového profilu Saint Simona. Podľa Marxa Saint Simone vo svojich predchádzajúcich prácach viac menej iba vynášal modernú buržoaznu spoločnosť nad spoločnosť feudálnu a až vo svojej poslednej práci *Nouveau Christianisme* vystupuje ako priamy tlmočník robotníckej triedy a až tam prehlasuje za konečný cieľ svojich snáh jej emancipáciu a oslobodenie.⁴¹

Pokiaľ ide o Saint Simonovo rozhodné zamietanie násilia ako prostriedku zavedenia nového zriadenia bolo podmienené celkovými hlavnými zásadami jeho učenia a koniec koncov vyplývalo z objektívnej nemožnosti správneho chápania rozvoja kapitalistickej spoločnosti a jej triednych protirečení, keď „nezrelému stavu kapitalistickej výroby, nezrelým triednym pomerom zodpovedali i nezrelé teórie“.⁴² Saint Simone ešte prehliadal protiklad medzi buržoáziou a proletariátom, pretože ten sa v jeho časoch iba rodil; v dôsledku toho sa usiloval o zmierenie vykorisťovaných a vykorisťovateľov, čo našlo svoj odraz i v jeho zamietaní revolučnej metódy riešenia spoločenských protirečení. Príčiny tohto postoja treba teda hľadať v hospodárskych a politických pomeroch Francúzska, ktoré ešte Saint Simonovi objektívne nedovoľovali, resp. neumožňovali poznať a pochopiť samostatné a historické poslanie robotníckej triedy, keďže v nerozvinutej kapitalistickej výrobe vo Francúzsku proletariát samostatnú triedu ešte ne tvoril, nebol si vedomý svojich cieľov a preto sa Saint Simone ani v návrhoch na cesty prechodu k novému zriadeniu nemohol naň orientovať. Táto skutočnosť spolu s tým, že pevne veril v presvedčivú silu svojho učenia, nového filozofického systému ako základu priemyslového zriadenia, v zázračnú silu reforiem zhora a koniec koncov i v možnosť pokojného spolunažívania rôznych sociálnych skupín v rámci jednej triedy výrobcov, spôsobili, že Saint Simone nepochopil význam pracujúcich más ako hybnej sily vývoja spoločnosti, a že preto ani nebol hlásateľom revolučného násilia ako metódy riešenia triednych protikladov kapitalistickej spoločnosti, ale zostal na utopickej platforme triedneho zmieru a solidarity, čo treba prirodzene hodnotiť ako jeden z pod-

³⁸ Kečekjan a kol., *Istorijska političeskih učeníj*, Moskva 1955, 401.

³⁹ Henri de Saint Simone, c. d., 158.

⁴⁰ Tamže, 159.

⁴¹ K. Marx, *Kapitál III*, kniha III, Praha 1956, 151.

⁴² K. Marx — Fr. Engels, *Vybrané spisy II*, 107.

statných nedostatkov jeho učenia, pretože práve tento prvok mohol odrádzať a v rozvedení niektorých nasledovníkov Saint Simona i odvádzal proletariát od revolučného boja za svoje práva.

*

K dokresleniu stručného prehľadu Saint Simonovho učenia je potrebné zmieniť sa ešte o jeho jednej charakteristickej črte, ktorou sa ono značne odlišovalo od učenia Fourierovho, Owenovho i učení ďalších utopických socialistov.

Saint Simone svoj projekt ideálneho priemyslového zriadenia neuzatváral do úzkeho rámca hraníc jedného štátu, ako to bolo napríklad u Fouriera, ktorý sníval o falanžách, alebo u Tomáša Móra a Tomáša Campanellu, ktorí svoje vymyslené ideálne štáty umiestnili na malé, vybájené a neexistujúce ostrovčeky Utópiu, resp. Taprobanu, ale bol presvedčený, že priemyslové zriadenie je uskutočniteľné v celoeurópskom meradle, za predpokladu, že by panovníci prijali a realizovali jeho návrhy na reorganizáciu celej Európy. Reorganizáciou Európy na základe Saint Simonových návrhov by sa podľa neho dosiahlo nielen pozdvihnutie všetkých európskych pracujúcich, ale by sa zároveň vytvorila sila schopná zabrániť vojne medzi jednotlivými európskymi štátmi a schopná zachovať trvalý mier ako nevyhnutnú podmienku zavedenia a existencie Saint Simonom navrhovaného priemyslového zriadenia v celej Európe.

Touto otázkou zaoberal sa Saint Simone predovšetkým v súvislosti s konaním Viedenského kongresu európskych mocností po napoleonských vojnách. Kongres mal dať Európe trvalý mier. Saint Simone však v túto možnosť neveril a preto navrhol reorganizovať európsku spoločnosť na nových zásadách, ktoré by trvalý mier zaistili.

Európu si Saint Simone predstavoval ako spoločenstvo všetkých európskych štátov, na čele ktorého by stál dedičný panovník a dvojkomorový celoeurópsky parlament, ktorý by stál nad všetkými národnými parlamentmi a vládami a mal by právomoc záväzne rozhodovať o sporoch medzi európskymi štátmi.

Celoeurópsky parlament mal pozostávať z dvoch komôr, a to z poslaneckej snemovne a panskej snemovne.

Poslaneckú snemovňu mali vytvárať výlučne obchodníci, učitelia, vysokí úradníci a znalci štátnej správy, keďže iba oni sú reprezentantmi spoločných záujmov Európy, týkajúcich sa vied, umení, zákonodarstva, obchodu, štátnej správy a priemyslu.

Pasívne volebné právo do celoeurópskej poslaneckej snemovne viazal Saint Simone na 25 tisíc frankov ročného dôchodku plynúceho z nemovitého majetku. Pokiaľ by do poslaneckej snemovne boli zvolení takí zástupcovia, ktorí tento cenzus nespĺňajú, ale ich zvolenie je nevyhnutné, treba im stanovený ročný príjem pririevať. Toto obmedzenie pasívneho volebného práva vyplývalo u Saint Simona z presvedčenia, že jedine majetok môže zaisťiť stabilitu vlády, pravda, iba vtedy, ak je spojený s uvedomenosťou. Preto považoval za nevyhnutné, aby v európskej poslaneckej snemovni boli aj takí nemajetní zástupcovia, „ktorí si získali veľké zásluhy o ľudstvo a ktorým by celoeurópska vláda zaistila nemovitý majetok, aby bol talent opretý o majetok, pretože inak by sa talent, ktorý je neobyčajne energický a výbojný, čoskoro majetku zmocnil, ak by ho nemal“.⁴³ Saint Simone určil, že pri každej novej voľbe európskeho parlamentu musí byť zvolených aspoň dvadsať nových členov z radov najslávnejších učencov, obchodníkov, vysokých úradníkov a znalcov štátnej správy, ktorí nemajú požadovaný nemovitý majetok; nemovitý majetok sa im však musí po zvolení prideliť, aby bola zaručená ich hmotná samostatnosť a nezávislosť.

⁴³ Henri de Saint Simone, c. d., 104.

Členovia poslaneckej snemovne európskeho parlamentu mali byť volení na desať rokov, nepriamo prostredníctvom záujmových korporácií podľa kľúča na milión gramotných obyvateľov Európy jeden obchodník, jeden učenec, jeden znalec štátnej správy a jeden vysoký úradník. Podľa Saint Simonovho odhadu vtedajšieho počtu gramotného obyvateľstva Európy mala by poslanecká snemovňa celoeurópskeho parlamentu 240 členov.

Druhú komoru európskeho parlamentu mala tvoriť panská snemovňa skladajúca sa z členov, ktorých majetok by mal celoeurópsky význam. Pasívne volebné právo do panskej snemovne viazal preto Saint Simone vysokým majetkovým cenzom, ktorý spočíval v tom, že každý člen panskej snemovne mal mať nemovitý majetok, z ktorého by mu plynul príjem 500 tisíc frankov ročne. Členovia panskej snemovne mali byť na rozdiel od členov poslaneckej snemovne, ktorí boli volení, menovaní panovníkom a ich počet bol neobmedzený. Členstvo v panskej snemovni bolo dedičné.

Podobne ako pri poslaneckej snemovni aj v tomto prípade Saint Simone navrhoval, aby v panskej snemovni bolo „dvadsať členov, ktorí budú vybraní medzi ľuďmi alebo potomkami ľudí, ktorí sa stali zvlášť prospešnými európskej spoločnosti svojimi prácami vo vedách, v priemysle, v riadení štátu alebo v štátovede“.⁴⁴ Títo členovia panskej snemovne podobne ako ich kolegovia v poslaneckej snemovni mali mať od európskeho parlamentu zaručený požadovaný ročný príjem. Pokiaľ však ide o doplňovanie panskej snemovne, žiadal Saint Simone iba to, aby pri každom obnovovaní európskeho parlamentu, t. j. po každých desiatich rokoch, bol okrem dvadsiatich členov zvolených na doživotie, zvolený vždy jeden nový člen, ktorému sa prideli nemovitý majetok, čím sa mu zaručí i príslušný príjem.

Najvyššou hlavou európskej spoločnosti mal byť dedičný panovník, ktorý sa mal ujať svojej funkcie ako prvý, aby mohol určiť zloženie obidvoch snemovní a aby tiež zaistil, že ustanovenie celoeurópskeho parlamentu sa bude diať bez revolúcií a nepokojov.

Kompetencia európskeho parlamentu zahŕňovala každú otázku celoeurópskeho významu a prospechu, predovšetkým však spory medzi štátmi, v ktorých mal byť jediným sudcom. Parlament mal tiež rozhodovať o územných zmenách štátov, pokiaľ by prichádzali do úvahy na základe rozhodnutia toho-ktorého národa žiť pod inou vládou alebo vytvoriť samostatný štát.

Ako podmienku pre činnosť európskeho parlamentu stanovil Saint Simone, že parlament musí mať vo vlastníctve a pod zvrchovanou mocou jedno mesto s územím a že môže od európskej federácie vyberať všetky dane, ktoré uzná za vhodné.

Činnosť parlamentu sa okrem spomínaných otázok mala orientovať aj na riadenie rôznych celej Európe prospešných akcií, ako je spojenie Dunaja s Rýnom, Rýna s Baltským morom a pod., skrátka zamestnávať celú federáciu dôležitými vnútornými prácami, čo je podľa Saint Simona najlepší spôsob na odstránenie nepokojov a na zaistenie trvalého mieru.

Pokiaľ ide o reorganizáciu Európy, Saint Simone si uvedomoval, že vytvorenie celoeurópskeho parlamentu nemožno uskutočniť okamžite a naraz v celej Európe, že skutočný celoeurópsky parlament bude môcť byť vytvorený až vtedy, keď „časť európskeho obyvateľstva majúca parlamentný systém bude silnejšia ako tá, ktorá dosiaľ žije pod vládou absolutistickou“.⁴⁵

⁴⁴ Tamže, 104.

⁴⁵ Tamže, 107.

Parlamentný systém bol podľa Saint Simona zavedený v tejto dobe v Anglicku a Francúzsku, a keďže Anglicko a Francúzsko boli už vtedy silnejšie ako ostatná Európa, bolo možné začať s jej reorganizáciou.

Postup mal byť takýto. Anglicko a Francúzsko mali zriadiť spoločný parlament, ktorého hlavnou úlohou by bolo rozšíriť toto spoločenstvo, a to tým, že by pribrali doňho postupne aj iné národy. Tento parlament by musel zo všetkých síl podporovať stúpcov parlamentnej vlády vo všetkých štátoch, aby táto vládna forma zvíťazila časom vo všetkých krajinách absolutistickej monarchie. Národy týchto krajín by potom do spoločného parlamentu vyslali svojich zvolených zástupcov. Takto sa podľa mienky Saint Simona dosiahne to, že reorganizácia Európy sa uskutoční „bez vojen, pohrôm a politických revolúcií“.⁴⁶ Zloženie prvého anglo-francúzskeho parlamentu malo byť podobné celoeurópskemu parlamentu s tým rozdielom, že na každý milión gramotných občanov by Anglicko vyslalo dvoch, kdežto Francúzsko iba jedného zástupcu, „pretože Francúzi sú dosiaľ málo zbehlí v parlamentnej politike a pretože sa musia ešte učiť od Angličanov, ktorí majú v tejto veci veľké skúsenosti; potom preto, že Anglicko tým, že dalo súhlas k zriadeniu tohto parlamentu, prinieslo akúsi obeť, kdežto Francúzsko bude mať z toho len prospech“.⁴⁷

Vytvorenie spoločného anglo-francúzskeho parlamentu by podľa mienky Saint Simona bolo nielen základom budúceho celoeurópskeho parlamentu, ale by bolo zároveň výhodné pre obe krajiny, lebo by zabránilo hroziacim politickým otrasom, ktoré by samostatne ani Francúzsko ani Anglicko nemohli odvrátiť. Súčasne by toto spojenectvo zabránilo s konečnou platnosťou všetkým politickým katastrofám v Európe.

V týchto názoroch Saint Simona na reorganizáciu Európy a jej politické usporiadanie sú obsiahnuté mnohé ušľachtilé ideály, ktoré i keď čo do uskutočnenia boli vzhľadom na svoju dobu nereálne a utopické, majú hlboký a pokrokový obsah. Reorganizáciou európskej spoločnosti na nových základoch sledoval Saint Simone dva hlavné ciele. Predovšetkým pomocou zavedenia priemyslového zriadenia v celej Európe pozdvihnúť životnú úroveň všetkých európskych pracujúcich a potom pomocou federatívneho spojenia európskych štátov zabrániť vojnám medzi nimi a zaistiť tak trvalý mier. V jeho návrhoch a názoroch je často vyslovovaná myšlienka bratskej solidarity a spolupráce národov na mierovom základe, pokojného spolunažívania a spoločného budovania vlastného osudu. Nepriamo tu Saint Simone proklamuje i právo národov na sebaurčenie až do vytvorenia samostatného štátu, i keď realizáciu tohto práva viaže na súhlas celoeurópskeho parlamentu, od ktorého však žiada, aby v takomto prípade rozhodoval nie v prospech určitej vlády, pod ktorou príslušný národ žije, ale výlučne v prospech tohto národa.

Tieto stránky jeho učenia majú nesporne vysoko pokrokový charakter a znamenali pozitívny prínos Saint Simona do klenotnice rodiacich sa socialistických ideí.

Na druhej strane nesmieme opomenúť, že tieto návrhy mali vzhľadom na situáciu, v ktorej boli podávané a vypracovávané nereálne, utopický charakter. Saint Simone ešte nechápal, že odstránenie vojen a zaistenie trvalého mieru je možné iba potom, až budú odstránené príčiny, ktoré vojnu plodia, t. j. kapitalistické zriadenie. Nechápal tiež, že zaistenie rovnoprávného postavenia a rovnakých možností hospodárskeho, kultúrneho i politického rozvoja malých i veľkých národov je neuskutočniteľné v podmienkach existencie vykorisťovateľských štátov a vykorisťovateľských tried, v podmienkach konkurenčného boja najsilnejších imperialistických štátov o podmanenie a vyko-

⁴⁶ Tamže, 108.

⁴⁷ Tamže, 108.

risovanie menších štátov a národov. Saint Simone síce takéto usporiadanie európskych pomerov predvídal a hlásal, no nechápal, že jeho realizácia je možná iba po víťazstve proletariátu, po vzniku socialistických štátov, ktoré v duchu zásad proletárskeho internacionalizmu navzájom spolupracujú, bratsky si pomáhajú, vymieňajú skúsenosti, vyvíjajú nebyvalé úsilie za zachovanie a upevnenie trvalého mieru, a súc spojené týmito spoločnými cieľmi stále viac sa zblížujú v rámci svetovej socialistickej sústavy, spolocenstva, ktoré v mnohých smeroch predstihlo i tie predstavy, s ktorými vystúpil Saint Simone už v 19. storočí.

Viera Saint Simona v uskutočniteľnosť a životnosť jeho návrhov na reorganizáciu Európy bola podmienená celkovou koncepciou jeho učenia, opierajúcou sa v základe o nesprávne vymedzenie spoločenských tried a ich úloh, zachovávanie súkromného vlastníctva ako základného princípu jeho priemyslového zriadenia a zavrhovania revolučného násillia ako prostriedku riešenia spoločenských protirečení. Tieto vplyvy sa prejavujú nielen v uznávaní možnosti uskutočnenia priemyslového zriadenia v celej Európe, ale aj v konkrétnych úpravách tejto organizácie, či už ide o požiadavku vysokého majetkového cenzu pre členov oboch snemovní európskeho parlamentu ako i požadované zloženie a činnosť tohto orgánu, alebo o spôsob postupného pokojného vytvárania európskej federácie. Za nedostatok treba označiť aj tú skutočnosť, že na čelo európskej federácie staval Saint Simone dedičného panovníka, čím predpokladal monarchistický a nie republikánsky princíp organizácie. Táto skutočnosť vyplývala do určitej miery z jeho obdivu k panovníkom a jeho viery v ich neobmedzené možnosti reformovať zhora, za predpokladu, že ide o panovníkov osvietených, t. j. podľa Saint Simona takých, ktorí správne pochopili jeho učenie a súc ním nadšení a presvedčení pustili sa do jeho praktického uskutočňovania.

Napriek týmto niektorým nedostatkom možno však Saint Simonove myšlienky aj v tejto oblasti hodnotiť celkove ako pokrokové a pozitívne.

*

Z uvedeného stručného rozboru niektorých stránok učenia Saint Simona vyplývajú nasledujúce závery.

V jeho učení podobne ako v utopických systémoch jeho ideologických rovesníkov Fouriera a Owena je mnoho pokrokových, pozitívnych, ba i geniálnych a predvídavých myšlienok, ktoré sa stali zárodkom budúcich socialistických ideí a na ktoré nadväzovali Marx a Engels, na druhej strane však nachádzame tu mnoho fantázie, nereálnych a utopických návrhov, ktoré veci proletariátu nijako neosožili; naopak, niektorí jeho nasledovníci ich tendenčne zneužili a tak sa stali základom priamo reakčných, proletariátu nepriateľských teórií.

Z negatívnych prvkov Saint Simonovho učenia treba uviesť jeho odmietanie revolučného násillia ako metódy boja proletariátu proti buržoázii, hlásanie triedneho zmieru a solidarity všetkých spoločenských tried, teda i proletariátu a buržoázie, čím do značnej miery odvádzal proletariát od revolučnej aktivity, že vo všetkých svojich návrhoch spoločenských reforiem ako základ ponechával existenciu súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov, bez zospoločenštenia ktorých je, ako ďalší vývoj kapitalistickej spoločnosti potvrdil, trvalé zlepšenie životných podmienok pracujúcich nemožné. I keď tieto prvky Saint Simonovho učenia považujeme za negatívne, neznamená to, že by ich Saint Simone vytváral tendenčne, zámerne, aby škodil pracujúcim. Naopak, aj oni boli tvorené dobromyseľne a s cieľom zlepšiť pomery spoločnosti ako celku a „najnižšej triedy“ osobitne. Táto najnižšia trieda, teda prakticky proletariát,

nebola v tých časoch ešte natoľko všestranne rozvinutá, aby v nej mohol vidieť nositeľa skutočného pokroku. V dôsledku iba počiatkov rozvoja kapitalistickej veľkovýroby bola i hlavná výrobná sila tohto výrobného spôsobu iba v počiatkoch svojho formovania. Proletariát bol ešte početne malý, triedne neuvedomelý a politicky dezorientovaný, a Saint Simone ho nepovažoval ani za samostatnú triedu, ale za súčasť triedy výrobcov, a to tú súčasť, o pozdvihnutie ktorej sa treba predovšetkým snažiť, pričom tento jeho požiadavok nebol motivovaný pocitmi triednej príslušnosti k proletariátu a spolupatričnosti s ním, ale viac menej humánnymi a filantropickými motívmi.

Za takýchto podmienok a za takého nazerania na proletariát Saint Simone objektívne nemohol pochopiť jeho skutočné historické poslanie, t. j. revolučné zvrhnutie buržoázie a nastolenie diktatúry proletariátu. Taktiež nemohol ešte správne rozoznať skutočnú úlohu štátu vo vykorisťovateľskej spoločnosti ako nástroja vládnucej vykorisťovateľskej menšiny na potláčanie porobených tried, a preto sa mohol naivne domnievať, že to bude tento vykorisťovateľský štát reprezentovaný panovníkom, ktorý bude hlavným nástrojom uskutočňovania jeho utopických spoločenských reforiem.

Popri týchto objektívne podmienených, nereálnych názoroch a ideách obsahuje však Saint Simonovo učenie mnohé socialistické prvky a predvídavé dohady, ktoré oprávňujú zaradiť ho do plejády veľkých socialistických mysliteľov.

Saint Simone vystúpil s ostrou kritikou kapitalistického poriadku,⁴⁸ so všetkými jeho dôsledkami, ktoré prináša pracujúcim. Keďže za hlavný cieľ svojho snaženia Saint Simone považoval ich oslobodenie a pozdvihnutie na vyššiu úroveň, možno jeho kritiku kapitalizmu označiť za socialistickú, lebo bola vedená — i keď neuvedomele — z pozícií proletariátu. V tomto smere vystupoval Saint Simone ako socialista. Z pozitívnych prvkov jeho učenia, ktoré mali a majú význam pre marxistické učenie, treba ďalej spomenúť ideu plánovaného hospodárstva, riadenie výroby štátom a zavedenie všeobecnej pracovnej povinnosti a tým i likvidáciu príživníctva jednej triedy na úkor tried ostatných. Vysoko predvídavá a pokroková je jeho idea odumierania potlačovateľskej funkcie štátu a jej nahradenie hospodársko-organizátorskou a kultúrno-výchovnou funkciou. Pre formovanie materialistického názoru na dejiny nemalý význam mali Saint Simonove poznatky o zákonitostiach a progresívnosti spoločenského vývoja, úvahy o význame triednych rozporov pre tento vývoj a úvahy o spojitosti medzi hospodárstvom a politikou. Tieto myšlienky, i keď neboli dovedené do konca, obsahovali v zárodku dôležité socialistické momenty a stali sa tak jedným zo základov, na ktorých pri vytváraní svojho učenia budovali Marx a Engels a z ktorých mnohé našli svoje praktické uplatnenie v terajších socialistických krajinách.

Vplyv Saint Simona na formovanie socialistickej ideológie bol značný už za jeho života a ešte viac sa zvýšil po jeho smrti zásluhou jeho žiakov, ktorí vytvorili tzv. saint-simonistickú školu. Táto škola si vytýčila za úlohu propagáciu a rozširovanie učenia svojho majstra, pričom mu dávala socialistickejší obsah. Práve zásluhou tejto školy boli Saint Simonove myšlienky široko a socialistickejšie rozpracované, čím sa ešte viac priblížili mnohým ideám, ktoré sú dnes realizované a živé v socialistických krajinách. Robotnícka trieda socialistických krajín buduje šťastnú socialistickú a komunistickú budúcnosť celej spoločnosti opierajúc sa o vedecké učenie marxizmu-leninizmu, ktorého zakladateľa a tvorcovia nadväzovali v mnohom i na niektoré myšlienky Saint Simona, čo dalo Marxovi dôvod, aby ho spolu s Charlesom Fourierom nazval jedným z „patriarchov socializmu“.

⁴⁸ Z toho dôvodu Marx s Engelsom hovoria v *Manifeste komunistickej strany* o Saint Simonovi, Fourierovi a Owenovi ako o kriticko-utopických socialistoch.